

FAİK AHMET BARUTÇU KÜTÜPHANESİ BÜNYESİNDEKİ OSMAN TURAN TARİH ARAŞTIRMALARI KİTAPLIĞINDA BULUNAN YAZMA ESERLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ*

Deniz KILIÇ**

** Arş. Gör., Karadeniz Teknik
Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü,
E-Posta: denizkilic@ktu.edu.tr

ORCID

Giriş

Yazma eserler tarih, edebiyat, coğrafya, felsefe gibi sosyal bilim dallarıyla ilgilenen araştırmacıların sıklıkla başvurdukları kaynak türlerinden biridir. “Kâğıt üzerine el yazısıyla aktarılan eser” anlamına gelen yazmalar, İslam dünyasında Hz. Osman’ın Kur’ân-ı Kerim’i istinsah ettirmesiyle ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti’nde ilk kütüphanelerin eğitim kurumlarında ihdas ettirildiği bilinmektedir. Bu bağlamda öne çıkan ilk kütüphaneler Bursa ve Bolu’daki medreselerde yer almıştır. İmparatorluğa geçiş sürecinde ise yalnızca medrese bünyesinde kurulmanın ötesinde, müstakil kütüphaneler oluşturulmuştur.¹ Bu minval üzere Türkiye Cumhuriyeti de Osmanlı İmparatorluğu’nun varisi olması münasebetiyle yazma eserler açısından zengin bir koleksiyona sahiptir.²

* **Gönderim Tarihi:** 12.10.2017

Kabul Tarihi: 25.12.2017

¹ Ünver ve Kaya 2017. Osmanlı kütüphaneciliğinin tarihsel gelişimi hakkında daha fazla bilgi için bk. Erünsal, 2015.

² Söz konusu zenginlik; T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı kütüphaneler, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi (Ankara) gibi kuruluşlarda kendini göstermektedir. Başlıca yazma eser kütüphaneleri; Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi (İst.), Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesi (İst.), Hacı Selim Ağa Yazma Eser Kütüphanesi (İst.), Millet Yazma Eser Kütüphanesi (İst.), Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi (Edirne), İnebey Yazma Eser Kütüphanesi (Bursa), Balıkesir Mutasarrıf Ömer Ali Bey Yazma Eser Kütüphanesi (Balıkesir), Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi (Kastamonu), Konya Yazma Eser Kütüphanesi (Konya), Hasan Paşa Yazma Eser Kütüphanesi (Çorum), Ziya Bey Yazma Eser Kütüphanesi (Çorum), Vahit Paşa Yazma Eser Kütüphanesi (Kütahya), Amasya Yazma Eser Kütüphanesi (Amasya), Erzurum Yazma Eser Kütüphanesi (Erzurum), Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesi (Konya), Ziya Gökalp Yazma Kütüphanesi (Diyarbakır), Raşit Efendi Yazma Eser Kütüphanesi (Kayseri), Manisa Yazma Eser Kütüphanesi (Manisa).

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı kütüphanelere ait katalog verileri, toplamda 198.444 adet yazma eserin buralarda bulunduğunu göstermektedir.³ Bunların dışında diğer kamu ve özel kuruluşların sahip olduğu koleksiyonlar da dikkate alındığında bu sayı 300.000'i bulmaktadır.⁴ Bakanlığa bağlı kütüphanelerin dışında yazma eserlerin yer aldığı diğer bir grup ise üniversitelerde bulunan özel kitaplıklardır. Genellikle önemli bilim insanlarının kitaplıklarının bağışlanması ile oluşturulan bu kitaplıkların önde gelenleri; İstanbul Üniversitesi Tarih Araştırmaları Kütüphanesi'ndeki koleksiyonlar,⁵ Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi Halil İnalçık Koleksiyonu, Koç Üniversitesi'nin dijital el yazmaları koleksiyonu,⁶ Gazi Üniversitesi Kütüphanesi'nde yer alan koleksiyonlar ve Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Kitaplığı'nın yazma koleksiyonudur.⁷ Çalışmada bu koleksiyonlardan biri olan Karadeniz Teknik Üniversitesi Faik Ahmet Barutçu Kütüphanesi Prof. Dr. Osman Turan Tarih Araştırmaları Kitaplığı'nda bulunan el yazmaları tanıtılacaktır.

Çalışmanın konusunu oluşturan el yazmaları *nasihatname literatürü*, *İslam tarihi* ve *lügat* gibi türlerin yanı sıra Sultan III. Selim'e ait *Mühendishane-yi Sultanîye*'nin tesisi ile alakalı bir fermanın örneklerinden oluşmaktadır. Ciltlerinin sağlam ve eskimemiş olması eserlerin yeniden ciltlendiği izlenimini uyandırmaktadır. Öte yandan hemen her eserin iç kapağında estetik ebru örneklerine rastlanmaktadır. Ayrıca eserlerin bir kısmının ilk sayfalarına sonradan kurşun kalem ya da mürekkepli kalem ile Osmanlı Türkçesiyle notlar alındığı görülmüştür. Yazmaların kâğıtlarında ciddi yıpranmalar görülmemekle birlikte bazı eserlerin yapraklarında yer yer nem izleri ve deliklere rastlanmaktadır. Bunların dışında eserlerin oldukça iyi muhafaza edildiği söylenebilir.

Prof. Dr. Osman Turan Tarih Araştırmaları Kitaplığı'nda dokuzu Osmanlı Türkçesi ve biri Arapça yazılmış olmak üzere on adet yazma eser ile iki adet arşiv defteri bulunmaktadır.⁸ Özellikle bu iki arşiv

³ Odabaş, 2011: 150.

⁴ Küçük, 1999: 44.

⁵ Bkz. Yazar, 2016: 339-446.

⁶ Koç University Manuscript Collection bünyesinde dijital olarak ulaşılabilen 261 el yazması barındırmaktadır. Erişim için <http://digitalcollections.library.ku.edu.tr/cdm/landingpage/collection/MC>

⁷ Bkz. Akkuş ve Ece, 2000: 265-275.

⁸ Burada bahsi geçen iki adet arşiv defteri el yazması kategorisine girmediği için çalışmanın konusu dışında bırakılmıştır. Bahsi geçen defterlerden ilki 44x15 ölçülerinde 2385 numara ile Osman Turan Kitaplığı'na

defterinin koleksiyonda yer alması kitaplığın önemini hayli artırmaktadır. Burada bahsi geçen el yazmalarının Faik Ahmet Barutçu Kütüphanesi tarafından kataloglama süreci henüz tamamlanmamıştır. Dolayısıyla eserlerin tanıtımında kullanılan katalog numaraları, kitaplığın üniversite kütüphanesine getirilmesinden önce hazırlanmıştır.

Söz konusu yazma eserleri özgün bir makale konusuna dönüştüren en önemli faktör, bu eserlerin Türk Tarih araştırmaları sahasında alanının öncülerinden olan Prof. Dr. Osman Turan'ın Kitaplığı'nda yer alması ve kendisinin bu eserlerden faydalanmış olmasıdır. Öte yandan, her bir eserin istinsahı bir sonrakine nazaran farklılık göstermektedir. Başka bir ifadeyle, aynı müstensihin kaleminden çıkmış bile olsa her eser kendi içinde tektir. Herhangi bir müstensih tarafından yapılan kopyalar kendisinden öncekilerle/sonrakilerle karşılaştırıldığında, barındırdığı eksiklik ve fazlalıklarıyla yapılacak olan çalışmaları etkilemektedir. Bu nedenle varlığı araştırmacılar tarafından bilinen ya da bilinmeyen bu eserlerin bir nüshasının da bahsi geçen kitaplıkta bulunduğu araştırıcılara duyurulması önemli olacaktır. Bunlara ek olarak koleksiyon IV. Mehmed dönemine ait bir tevcihat defteri ile h.1121-1122 yıllarına ait Temeşvar vilayetinin masraf defterini barındırmaktadır.

1. Prof. Dr. Osman Turan'ın Öz Geçmişi

Türk tarihçiliğinin önde gelen isimlerinden Prof. Dr. Osman Turan, özellikle Selçuklu tarihi çalışmalarıyla literatüre önemli katkılarda bulunmuştur. Trabzon'un Çaykara ilçesine bağlı Soğanlı köyünde 1914 yılında doğan Turan, babasını Birinci Dünya Savaşı esnasında Kafkas Cephesi'nde kaybetmiştir. Akrabalarının himayesinde eğitim hayatına başlamış ve 1935 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi (DTCF) öğrencisi olmuştur. Turan, üniversitede Prof. Dr. M. Fuad Köprülü gibi önemli hocalardan dersler almış ve çalışkanlığı ile

kaydedilmiş dokuz varaktan oluşan 1121 ve 1122/ 1709 ve 1710 yıllarına ait *Defter-i irad ve mesarif ve hizani-i amire-i vilayet-i Temeşvar* ve 41x15 ebatlarındaki 2962 numara ile kaydedilen Sultan IV. Mehmed devrine ait sarayın mutfak masrafları hakkında bilgi veren *Mevacibat-ı cemaat-i hassa-yı der harem-i enderun saray-ı cedid*'dir. Her iki defter de siyakat türünde yazılmıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivinde olması gereken bu defterlerin Osman Turan Tarih Araştırmaları Kitaplığında bulunduğunu bu sahanın uzmanlarına duyurmak oldukça faydalı olacaktır. Bununla birlikte bu defterler el yazması kategorisinde olmadıkları için makale içerisinde detaylı ele alınmamış, ancak bu defterlerden Tablo 1'de kısaca bahsedilmiştir.

takdir kazanmıştır. Özellikle öğrencilik dönemindeki Orta Çağ kürsüsüne ilgisi akademik kariyerine yön vermiş ve mezuniyetinin ardından bu alanda lisansüstü çalışmalara başlamıştır. Köprülü'nün ilk doktora öğrencisi olan Turan, *On İki Hayvanlı Türk Takvimi* isimli teziyle 1941 yılında doktor unvanını almış ve Ankara Üniversitesi DTCF'de asistan olarak göreve başlamıştır. 1944 yılında "Doçent" ve 1951 yılında "Profesör" unvanını alan Turan, 1956'da II. Abdülhamid Han'ın torunu Emine Satia Hanım Sultan ile evlenmiştir.⁹

1954 yılında hocası Köprülü'yü örnek alarak siyasete atılmış ve iki ayrı partiden olmak üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 10, 11 ve 13. yasama dönemlerinde Trabzon milletvekili seçilmiştir. 27 Mayıs 1960 İhtilâli sonrası tutuklanan Demokrat Parti milletvekilleri arasında yer alan Turan, Yassı Ada'daki yargılamanın ardından beraat etmiştir. 1960'lı yıllarda Türk Ocakları başkanlığı da yapan Turan, siyasete atılmasının ardından tekrar üniversitelerde akademik görev almamıştır. Ancak buna rağmen bilimsel çalışmalarına ara vermemiş ve özellikle Osmanlı Devleti öncesi Türk tarihi hakkında *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti* ve *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi* gibi önemli eserler neşretmiştir.¹⁰ İngilizce ve Fransızca gibi Batı dillerinin yanı sıra Arapça ve Farsçaya da hâkim olan Turan, 1978 yılında evinde geçirdiği beyin kanaması sonucu hayatını kaybetmiştir.¹¹

2. KTÜ Faik Ahmet Barutçu Kütüphanesi'nde Prof. Dr. Osman Turan Kitaplığı'nın Oluşturulması

Prof. Dr. Osman Turan'ın kitaplarının KTÜ Faik Ahmet Barutçu Kütüphanesi'ne getirilmesi yapımı uzun yıllardır devam eden bir kongre ve kültür merkezi projesinin tamamlanması girişimleri ile ilgilidir. Konu ile alakalı dönemin rektörü Prof. Dr. İbrahim Özen ile Genel Sekreter Vekili ve Tarih Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Kenan İnan, Turan'ın varisleriyle (yeğenleriyle) İstanbul'da bir görüşme yapmışlardır. Bu görüşmede kongre ve kültür merkezine gerekli kaynağın verilmesinin yanı sıra Turan'ın kitap-

⁹ Osman Turan hakkında yapılan biyografik çalışmalar için bkz. Köymen, 1978: 11-13; Köymen, 02.02.1978: 2; Köymen, 1983: 1; Demirci, 1993; Kafalı, 1999: 17-21; Birinci, 2002: 1-17; Birinci, 2003; Topal, 2004; Koca, 1998: 13-16; Koca, 2012: 410-412.

¹⁰ Osman Turan'ın çalışmaları için bkz. Topal, 2014: 187-194.

¹¹ Koca, 2012, 411.

lığının son durumu da gündeme gelmiştir. 1978 yılında vefat eden Turan'ın çocuğu olmamış, dolayısıyla eşi Emine Satıa Hanım Sultan kendisinin yasal varisi olmuştur. Emine Hanım'ın 2003'teki ölümüne kadar İstanbul Anadolu yakasında bulunan evlerinde muhafaza edilen Turan'ın kitaplarının yukarıda bahsi geçen görüşmede üniversiteye getirilmesi meselesi görüşülüp karara bağlanmıştır. Turan'ın varisi olan yeğenlerinin üniversiteyi ziyaretleri sırasında, üniversite kütüphanesinde Prof. Dr. Osman Turan'ın kitapları için ayrılacak alan hakkında üniversite yönetimi ve varisler birlikte istişare etmiş ve üniversite yönetiminin çabalarıyla kitapların getirilmesi gerçekleşmiştir.

Prof. Dr. Osman Turan Tarih Araştırmaları Kitaplığı'nda Türkçe, Fransızca, Farsça ve Arapça olarak basılmış çoğunluğu tarih alanında olmak üzere 2359 basılı kitap ile Celalettin Algan'ın bağışladığı 100 basılı kitap bulunmaktadır.¹² Bunlara sonradan eklenen iki matbu eser, on el yazması, *Osmanlı Padişahlarına Ait Hatıra Defteri*¹³ adı ile hazırlanmış özel bir kitap ve iki arşiv defteri ile birlikte kitaplıkta 2.474 adet eserin bulunduğu söylenebilir. Bu eserler kütüphanenin ikinci katında bulunan Osman Turan Tarih Araştırmaları Kitaplığı salonunda bulunmakta ve ödünç verilmemektedir. Bahsi geçen basılı eserlerin kataloglama çalışması tamamen tamamlanmış ve çevrimiçi olarak taranabilmektedir. Bununla birlikte, daha önce de belirtildiği gibi makale konusu olan yazma eserlerin kataloglama çalışmaları henüz tamamlanmamakla birlikte nerede ve hangi şartlarda muhafaza edileceği noktasında da bir karara varılamamıştır.

3. Prof. Dr. Osman Turan Tarih Araştırmaları Kitaplığı Yazma Eserleri

Prof. Dr. Osman Turan Tarih Araştırmaları Kitaplığı'nda on adet el yazması eser bulunmaktadır. Yazmalar burada konularına göre tasnif edilerek tanıtılacaktır. Aşağıda eserlere ait bilgilerin yer aldığı bir tablo verilmiştir:

¹² Karpuz, 2008: 232.

¹³ Kitaplıkta 2374 kayıt numarası ile bulunan bu eser daktilo edilmiş sayfaların ve hanedana ait bazı resimlerin bir deftere yapıştırılmasıyla oluşturulmuş 931 sayfalık bir defterdir. Hanedan damadı olan Turan'ın bu kitabı kendisinin mi yazdığı ya da başka birinin mi hazırladığı noktasında maalesef bir ipucu bulunmamaktadır.

Katalog No	Adı	Yazarı	Türü	Tarih kaydı	Sayfa/ Varak	Dil
2380	Kitab-ı Müstetab	Anonim	Nasihatname	-	54 varak	Osmanlı Türkçesi
2376	Fusulü'l- Hal ve'l- Akd	Gelibolulu Mustafa Âli (Müellif)	Nasihatname	h. 7 Receb 1199 (İstinsah)	100 varak	Osmanlı Türkçesi
2381	-	-	Fetva Mecmuası	-	62 varak	Osmanlı Türkçesi
2382	-	-	Fetva Mecmuası	h. 984	31 varak	Osmanlı Türkçesi
2377	Kitab-ı Cavidan ve Tarih Kitabı	-	İslam Tarihi Savaş Tarihi	h. 1292	348 sayfa	Osmanlı Türkçesi
2379	Haridetü'l-acaib ve feridetü'l-garaib	İbnü'l-Verdi ve Ömer Maarri (Müellif)	Coğrafya	h. 5 Rebiyülahir 1011 ya da 1019	149 varak + 12 sayfa	Arapça
2383	1.- 2.- 3. Hazâ Risale-i Küreü'l-Meşhure	-	Gurrename Astroloji	-		Osmanlı Türkçesi
2384	Lugat-ı Firişteoğlu	Ibn Melek (Müellif) Hacı Ömer bin el-Hac Gazi el-Konevi (Müstensih)	Lügat	m. 1725-1726 (istinsah tarihi)	24 varak	Osmanlı Türkçesi
2378	Sevâkıb-ı Menâkıb	Hemedânî (Müellif) Derviş Mahmud Dede (Çeviri)	Edebiyat	h. 1258 (İstinsah)	179 varak	Osmanlı Türkçesi
2217	Mühendishane-i Sultaniye'nin tesis ve küşadını amir Sultan Selim Han-ı Salis fermanı	-	Ferman	h. 1328 (telif tarihi)	14 sayfa	Osmanlı Türkçesi
2385	Defter-i İrad ve Mesarif ve Hizani-i Amire-i Vilayet-i Temeşvar	-	Arşiv Defteri	h. 1121-1122	9 varak	Osmanlı Türkçesi
2962	Mevacibat-ı Cemaat-i Hassa-yı der Harem-i Endurun Saray-ı Cedid	-	Arşiv Defteri	1067	10 varak	Osmanlı Türkçesi

Tablo 1. Yazma Eserler

Nasihatname literatürüne ait iki eserden ilki 2380 numara ile kaydedilen ve anonim olan *Kitâb-ı Müstetâb*'dir.¹⁴ Yazma nüshanın istinsah tarihi ve müstensihisi eserde zikredilmemiştir. Numaraları sayfalara işlenmemiş elli dört varaktan oluşan eser kahverengi deri ile ciltlenmiş 220x150 mm ölçülerindedir. Nesih yazı türü ile kaleme alınan eser ilk ve son sayfalar dışında her sayfada on yedi satır olarak hazırlanmıştır. Yıldızlı çerçeve içinde siyah mürekkep ile yazılan eserin bölüm ayrımları ve eser içindeki bazı mısraların kaligrafisinde kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Eser *Hüve'l-Feyyâz Elhamdülillâhu vahdehû Bismillâhirrahmânirrahîm, Rabbi yessir ve lâ tu'assir, Rabbi temmim bi'l-hayr ve salle'llâhu alâ seyyidînâ Muhammedin ve alâ âlihi ve ashâbihi ve ezvacihi ecma'in*¹⁵ ile başlayıp *Âli Efendi Fusûl-i hâl ve'l-akdinde böyle tahrir etmiştir* cümlesiyle bitmektedir.

2380 numaralı eserin içerisinde hangi tarihte yazıldığı ve kime sunulduğu ile ilgili bir bilgi bulunmakla birlikte verdiği bazı ipuçlarından yola çıkılarak telif tarihi 1620 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla eserin Sultan II. Osman'a sunulma ihtimali de hayli yüksektir.¹⁶ On yedinci yüzyılın ilk çeyreğine ait olan eser imparatorluğun sosyal, idari, askeri, iktisadi alanlarda ve ilmiye sınıfındaki kötü gidişat hakkında bilgiler vermektedir. *Kitab-ı Müstetâb* kısa bir giriş, on iki bölüm ve zeyilden oluşmaktadır. Yaşar Yücel'in transkripte ettiği matbu metne ek olarak bu nüshada yirmi dört sayfalık bir bölüm daha bulunmaktadır. Muhtemelen bu kısım Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'nde bulunan Hamidiye Koleksiyonu 983 numaralı nüshanın sonunda da yer alan ahlak ve terbiye ile alakalı risaledir.¹⁷ İlk bölüm Osman Gazi'den Sultan III. Murad zamanına kadar geçen sürenin bolluk ve bereket içinde olduğunu, devlet görevlilerinin şeriat ve kanunlara uygun hareket ettiklerini bildirmektedir. İkinci bölümde kapıkulu askeri sisteminin bozulduğundan bahisle bu bozulmaya yol açan sebepler verilmektedir. Üçüncü

¹⁴ Prof. Dr. Osman Turan'ın bu eseri *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi Türk Dünya Nizâmının Millî, İslâmî ve İnsânî Esasları* adlı kitabında kullandığını görmekteyiz. Turan, 2014: 267, 304, 320, 422. Bununla birlikte bahsi geçen kitabın 422. Sayfasında verdiği dipnotta IV. Murad'ın İran zaferinden bahsetmesinden yola çıkarak eserin o zamanda yazıldığını belirtmiş ancak Yaşar Yücel çalışmasında bu tespitin hatalı olduğunu belirtmiştir. Yücel, 1988: XX.

¹⁵ *Rabbim! Kolaylaştır zorlaştırma, Rabbim hayırla sonuçlandır.*

¹⁶ Yücel, 1988: XXIII.

¹⁷ Yücel, 1988: XXVIII.

bölümde dirliklerin alınıp satılması ve rüşvetten şikâyet edilmektedir. Dördüncü bölüm III. Murad döneminden itibaren bozulmaya başlayan acemi ocağına kanun dışı istihdam, beşinci bölüm kapı kullarının sayısının artmasının sebep olduğu sorunlar, altıncı bölüm ise yeniçeri olmayanların yeniçeri maaşı almasının hazineye yük olması ile ilgilidir. Yedinci bölümde tımarlı sipahilerin azalmasına karşılık yeniçeri sayısının artmasından, sekizinci bölümde seferlerde eski başarıların yakalanamaması ve bunun nedenlerinden, dokuzuncu bölümde kadıların rüşvet almasının zararlarından, onuncu bölümde saraydaki iç oğlanları hizipleşmesinin bozulma sebebi olduğundan bahsedilmektedir. Onuncu bölümde ayrıca tüm bu bozuklukların nasıl düzeltileceği hakkında öneriler sıralanırken, on birinci bölümde padişahın nasıl bir sadrazam ataması gerektiği ile ilgili uyarılar bulunmaktadır. Zeyil bölümünde ise yedi adet soru sorularak devlet görevlilerin mevcut durum hakkında düşünceleri ve önerileri öğrenilmek istenmiştir.

Resim 1. *Kitab-ı Müstemtâb*, KTÜ Faik Ahmet Barutçu Kütüphanesi Prof. Dr. Osman Turan Tarih Araştırmaları Kitaplığı, vr. 1.b, 2.a.

Kitâb-ı Müstetâb Osman Turan Kitaplığı'nın dışında Süleymaniye Kütüphanesi'nde iki nüsha, Y/0537-2 yer numarası ile Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi¹⁸ ve Millî Kütüphane'de Yz. B. 690/7 ve o6 MK. Yz. A 6266/1 yer numaralarıyla iki nüsha olarak bulunmaktadır.

2376 numaralı *Fusûl-i Hall ü Akd ve Usûl-i Harc u Nakd* başlığını taşıyan ikinci yazma ünlü tarihçi Gelibolulu Mustafa Âli'ye aittir. 230x160 mm ölçülerinde siyah renkli cilt ile ciltlenen eserin iç kapağı güzel bir ebru ile süslenmiştir. Varak numaraları yazılmayan eser yüz varaktan oluşmaktadır. Müstensihî belli olmayan eserin istinsah tarihi ise 7 Receb 1199/ 16 Mayıs 1785'dir. Siyah mürekkep ile yazılan kitap her sayfada on beş satır olarak hazırlanmış, son sayfası ise sekizinci satırda sona ermiştir. Herhangi bir süsleme bulunmayan eserde bölüm başlıkları yazılırken kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Eser *Bâ-ismûke Allahümme mâlikü'l-mülk* diye başlamakta ve istinsah tarihini belirttiği *temmetü'l- kıta fî yevmü's-seb' mîn şehri Recebü'l-fert tis'a ve tis'in ve mie ve elf* ibaresi ile bitmektedir.

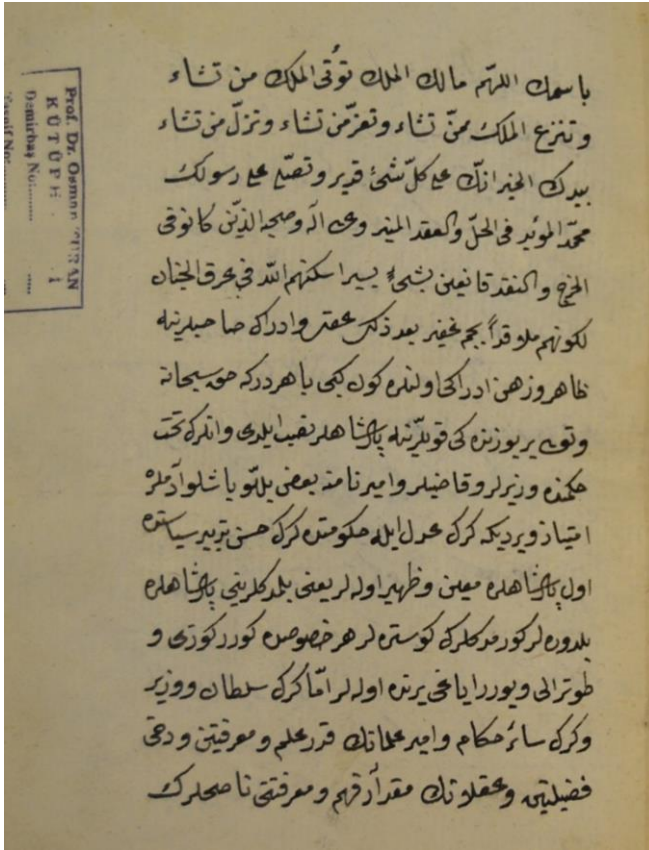
Fusûl-i Hall ü Akd 1598-1599 tarihleri arasında bitirilmiş ve Gazanfer Ağa ile Hoca Saadettin'in isteği ile Sultan III. Mehmed ve validesi Safiye Sultan'a sunulmuştur. Âhlak kitabı özelliğini taşıyan yapıtta otuz üç bölüm ve *Fasl-ı hatime vilayet-i Rumda bazı mülükün zikri beyanındadır* başlıklı bir hatime yer almaktadır.¹⁹ Mustafa Âli'nin bu eseri Osmanlı Devleti'nden önceki İslam hanedanlarının başarıya ulaşma ve gerileme sebeplerini açıklamaktadır. Kronolojinin takip edilmediği eserin karmaşık bir yapısı bulunmaktadır. Son bölümde Osmanlı'nın hâlihazırdaki dönemi hakkında bahisler bulunmaktadır. H. Nihal Atsız İstanbul'da eserin yirmi dokuz yazmasının bulunduğundan bahsetmektedir.²⁰ Bunlardan üçü TSMK R. 1232, TSMK R. 1321 ve TSMK R. 1482 envanter numaraları ile Topkapı Sarayı Müzesi Yazma Eserler müzesinde bulunmaktadır. Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan nüshanın mikro filmleri Millet Kütüphanesi koleksiyonunda mevcuttur.

¹⁸ Yücel, 1988: XXVIII, XXIX.

¹⁹ Cornell H. Fleischer ve Abubekir S. Yücel bu eserden bahsederken otuz iki bölümden oluştuğunu belirtmiştir. Fleischer bahsedilen otuz üçüncü bölümü yazarın tezyil olarak ele aldığını belirtmiştir. Fleischer, 2013: 185-186; Yücel, 2004: 129.

²⁰ Atsız, 1968: 28-30.

Ayrıca Konya'daki Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Türkçe Yazmaları ve Köprülü Kütüphanesi Türkçe Yazmaları koleksiyonlarının yanında İngiltere Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Fransa Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Almanya Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları (Staatsbibliothek, Berlin), Avusturya Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları ve Mısır Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları gibi koleksiyonlarda da birer nüsha halinde bulunmaktadır. Bunların dışında da nüshalar olması elbette mümkündür. Buradan yola çıkılarak eserin Osmanlı döneminde oldukça rağbet gördüğü sonucuna ulaşılabilir. Nitekim *Fusül-i Hall ü Akd* hakkında iki adet yüksek lisans tezi hazırlanmış ve eser transkripsiyon olarak da yayımlanmıştır.²¹

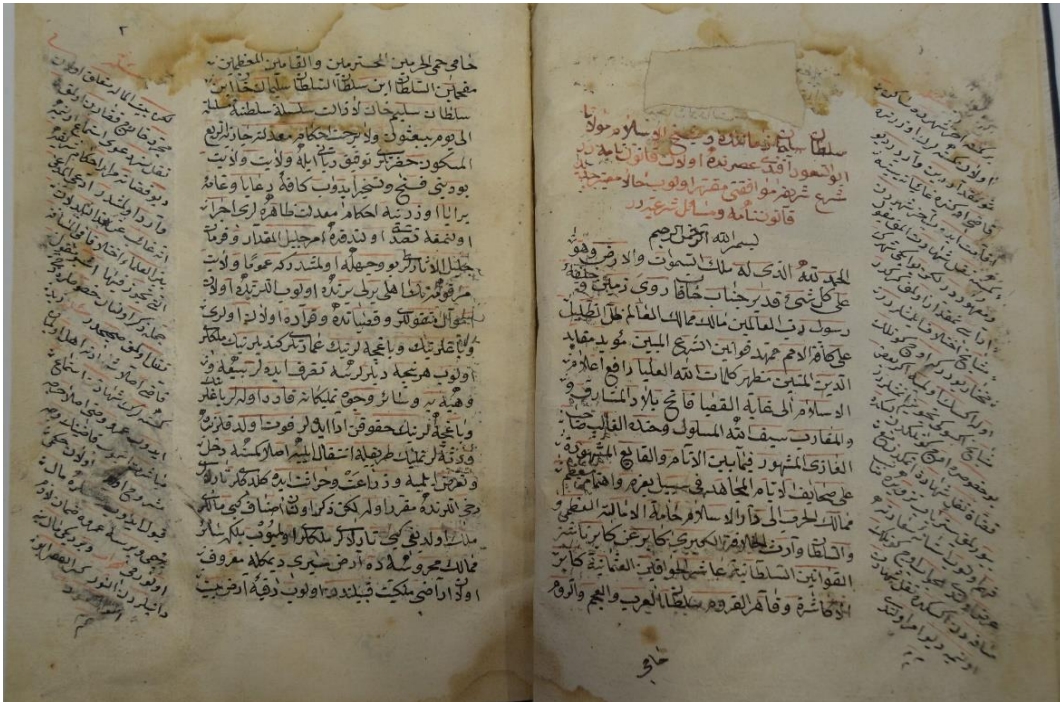

Resim 2. *Fusül-i Hall ü Akd ve Usül-i Harc u Nakd*, KTÜ Faik Ahmet Barutçu Kütüphanesi Prof. Dr. Osman Turan Tarih Araştırmaları Kitaplığı, vr. 1.a.

Prof. Dr. Osman Turan Kitaplığı'ndaki yazmalar arasında Sultan Süleyman zamanına ait kanunnamenin yer aldığı fetva kitabı özellikleri taşıyan bir eser

²¹ Yücel, 1990; Demir, 1992; Gelibolulu Mustafa Âli, 2006.

mevcuttur. 2381 numaralı 210x140 mm ölçülerinde siyah kapaklı ve ebru süslemeli yapıt Sultan Süleyman devrinde Şeyhülislam Mevlâna Ebussuud Efendi zamanına rastlayan dönemde çıkan kanunnamayı havidir, bununla birlikte devamındaki muhtevasıyla fetva mecmuası özelliği kazanmaktadır. Kâğıdının sol üst köşelerine numaralandırılan altmış iki varaktan oluşan eserin ilk üç sayfası fihristtir. Sayfaları nemden dolayı zarar gören nüsha siyah ve kırmızı mürekkep kullanılarak hazırlanmıştır. Yirmi satırlık sayfalardan oluşan fetva kitabının sayfa kenarlarında *sual* ve *el-cevab* şeklinde eklemeler mevcuttur. Eser kırmızı mürekkeple yazılan *Sultan Süleyman zamanında ve Şeyhül-islam Mevlâna Ebû's-Suud asrında olan kanunnamedir. Şer-i Şerife muvafakati mukarrer olub hala muteber-i cedid kanunname ve mesail-i şer'iyedir* ibaresi ile başlamaktadır. Bu ibareden sonra *Elhamdü lillahillezi lehû mülkü's-semâvati ve'l-arz* duasıyla devam ederek Sultan Süleyman'ı övmektedir. Eserin istinsah tarihi ve müstensihi hakkında bir ipucu bulunmamaktadır. Bununla birlikte eserin sonunda h.1084/ m.1673-1674 tarihli bir ferman sureti bulunması sebebi ile bu tarihten sonra hazırlandığı anlaşılmaktadır.

Resim 3. 2381 numaralı fetva mecmuası, KTÜ Faik Ahmet Barutçu Kütüphanesi Prof. Dr. Osman Turan Tarih Araştırmaları Kitaplığı, vr. 1.b, 2.a.

Kitaplıktaki bir başka fetva mecmuası özelliği taşıyan eser ise 2382 numara ile kaydedilen el yazmasıdır. Talik yazı ile yazılan kitap 210x150 mm ölçülerinde siyah cilt ile kaplanmış, iç kapağında ebru süsleme bulundurmaktadır. Otuz iki varaktan oluşan eserin girişinde herhangi bir istinsah tarihi ya da müstensih ismi bulundurmamakla birlikte eserin içerisinde h.984/ m.1576-1577 senesine işaret etmektedir. Bununla birlikte bu tarihin istinsah tarihinden ziyade eserin aslının kaleme alındığı tarih olması kuvvetle muhtemeldir. Kırmızı ve siyah mürekkep kullanılarak hazırlanan yazmanın ilk kısmı büyük oranda Arapça olarak ayların ve orucun faziletlerini anlatan metinlerden oluşmaktadır. Bu sayfaların kenarlarında yatay düzlemde وقف yazmaktadır. Eserin sayfa der-kenarlarında daha uzun notlar devam etmektedir. Devamındaki dört sayfada Kur'an-ı Kerim'den sureler ve hadis-i şerifler yer almaktadır. Bu durumda ilk bölüm ilmihal özelliğindedir.

El yazmasının ikinci kısmında fetva örnekleri sunulmaktadır. Bunlar arasında duhan (tütün) ile ilgili fetvalar dikkat çekmektedir. *Zeyd Amr ile esna-yı müsabehette duhan içmek hamrdan eşeddir ahyanen hamr içmekde zarar yoktur dise Zeyd'e şer'an ne lazım olur? El cevab: Müslim olan hürmet kat'ii's-sübut olanı mübah olan şey üzerine tercih itmez. Zararı yoktur kelimünde hod kâfir olmuş ta'dil-i zaife teşebbüs iderse dahi iltifat olunmayub tecdid-i iman ittirülmek gerektir. İmtina' iderse katli vacibdir ya da Zeyd Amr ile müsabehet iderken duhan helaldir didikte Amr eğer helal ise zevcem hind üç talak boş olsun dise hind-i merkume şart-ı mezkure binaen talak-ı merkum ile mutallaka olur mu? El cevab: olur halinde şüphe yoktur gibi örmekler vermektedir.*²²

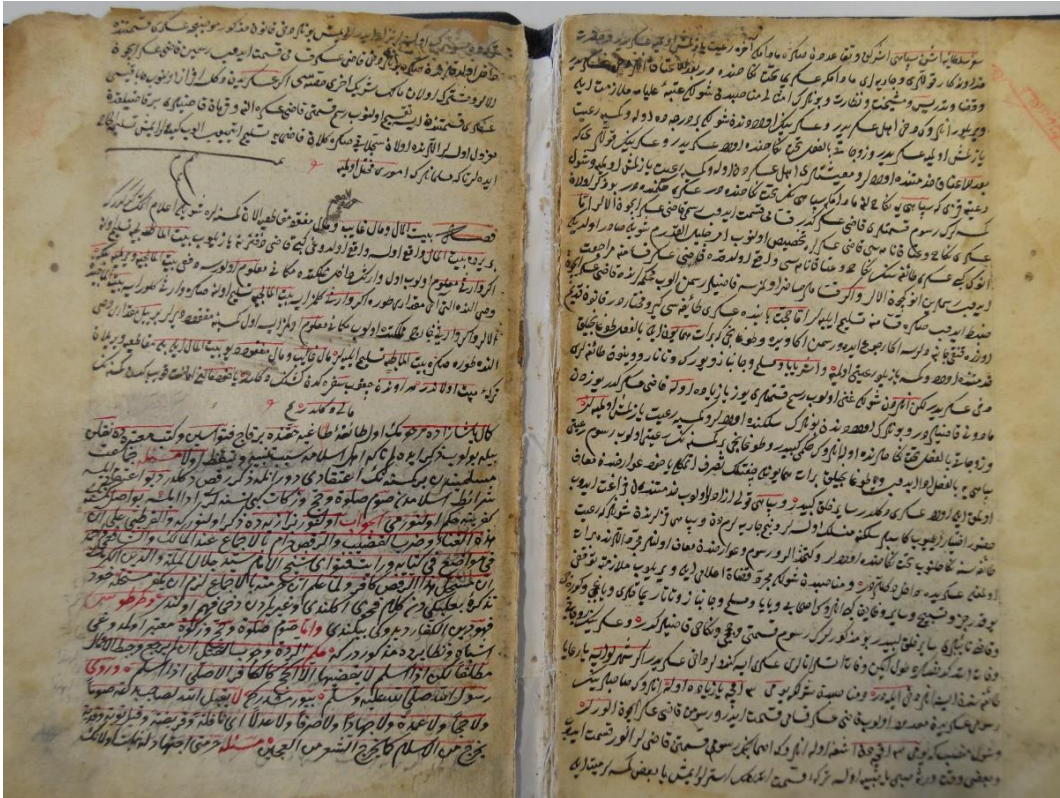
Eser üçüncü kısmında Sultan Süleyman dönemine ait bir kanunname bulundurmaktadır. Kanunnamenin bitiminde yazar altı kırmızı mürekkep ile çizilmiş olarak *bu kanunnamenin câbecâ haşiyesinde yazılana diğer sebep budur ki asıl nüshasını Celâlzâde Nişancı Bey hazretlerinin mukabelesine virildikte bazısın fesh idüb ve bazısın tebdil ve tağyir idüb kenarına bu üslub üzere kayd olundu. Bu fakir dahi üslub-ı nüsha üzerine kayd eyledüm, tâ kim müstefid olanlar bu fakiri hayır duadan unutmayalar demiştir.*²³

²² 2382 numaralı fetva kitabı, 19.b.

²³ 2382 numaralı fetva kitabı, 30.a.

Devamında da genel olarak birtakım meseleler karşısında nasıl davranılması gerektiği konusunda örnekler sunmaktadır. Örneğin eserin son varlığında beytül-malın gaib edilmesi karşısında yapılması gerekenleri vermektedir. Bununla birlikte fetva örnekleri verilerek sorular yöneltilmiştir. Yine aynı sayfa da Kemalpaşazâde'nin bir fetvası bulunmaktadır; *Kemalpaşazâde merhumun ol-taife-yi dağıyye hakkında fetvasın ve kütüb-i mutebere naklen beyan bulub zikr idelim taki ehl-i İslama sebab-i tenbih ve teyakkuz ola dendikten sonra mesele sorularak cevap istenmiştir.*²⁴

Fetva mecmuası niteliğindeki bu eserlerin isimleri ve müellifleri tespit edilemediği için diğer nüshalarının araştırılması mümkün olmamıştır.

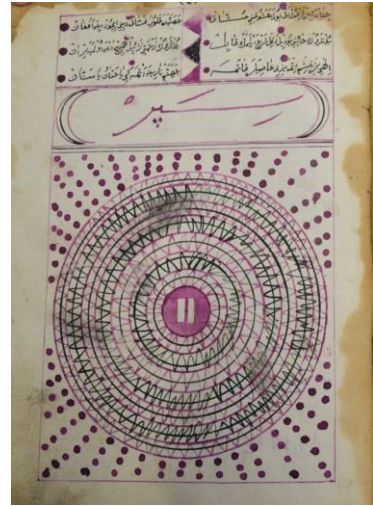
Resim 4. 2382 numaralı fetva mecmuası, KTÜ Faik Ahmet Barutçu Kütüphanesi Prof. Dr. Osman Turan Tarih Araştırmaları Kitaplığı, vr. 30.b, 31.a.

Yazmalar içinde dikkat çeken eserlerden bir diğeri de 2377 kayıt numaralı *Kitâb-ı Cavidan ve Tarih Ki-*

²⁴ 2382 numaralı fetva kitabı, 31.a.

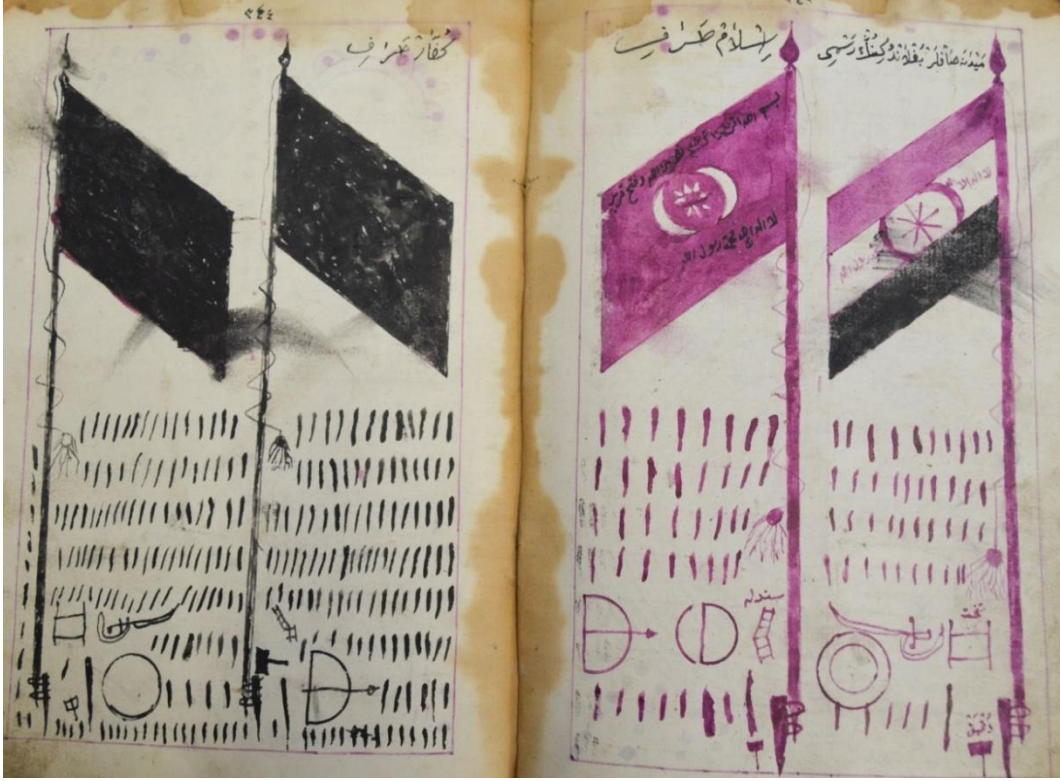
tabı isimli eserdir. 250x180 mm ebatlarındaki eser siyah, kırmızı ve mor mürekkep kullanılarak hazırlanmıştır. Sayfa kenarları mor ve siyah mürekkep kullanılarak genellikle üçgen, kare ve karo gibi geometrik desenlerle süslenen kitap 348 sayfadan oluşmaktadır. Genellikle manzum tarzda yazılmasına rağmen içinde nesre de rastlanmaktadır.

Yazmanın ilk dört sayfasında eserin fihristi bulunmaktadır. Fihristin ardından kırmızı mürekkeple ilk sayfaya yazılan *bu kitab birkaç nasihat ve birkaç ceng beyan olunur. Kitab-ı Cavidan ve tarih kitabı sene 1292* ibaresi ile başlamaktadır. Nazım ile başlayan eserin ilk sayfalarında dört halifeye, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ile Hz. Peygamberin ashabını görenlere naatlar bulunmaktadır. Ardından Hz. Ali'nin savaşlarını anlatan eser Peygamberin Mute Savaşı'ndan da bahsetmektedir. Yazma, savaş anlatımlarının yanı sıra sancak resimleri, ok, yay, kılıç ve Zülfikar²⁵ çizimlerini de ihtiva etmektedir. İslam komutanlarından Ebu Müslim'in savaşlarını da konu edinen eser ardından Seyyid Battal Gazi'nin kahramanlıklarına geçmektedir. Yazar savaşlarla ilgili verdiği bu notların ardından *Kitab-ı beynamaz için* diyerek bir başlık açarak ilmihal özellikleri taşıyan pasajlar vermiştir. Yapıtın ilgi çeken başka bir yönü ise eserin yazılmaya başlamasından bir yıl sonra patlak veren 1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşı, yani 93 Harbi'nden bahsediyor olmasıdır. Çarpışmaların gidişatı ile ilgili detayları veren eser siperler ya da savaş düzeni ile ilgili çizimleri de içermektedir. Bu noktadan hareketle kitapta verilen bilgiler çağdaş bir gözlemcinin notları olarak değerlendirilebilir. Kale ve şehirlerin düşüşünü tek tek başlık halinde anlatan eser araştırmacılar tarafından çağdaş kaynak olarak kullanılabilir. 93 Harbi anlatısı ile eserini bitiren müellif yine nazım halde *Vasiyet-i Kâtip* başlığı ile vasiyetinden bahsederek son noktayı koymuştur.

Resim 5. 1877-1878 Osman- Rus Savaşı (93 Harbi) siperlerini gösteren bir çizim. *Kitâb-ı Cavidan ve Tarih Kitabı*, KTÜ Faik Ahmet Barutçu Kütüphanesi Prof. Dr. Osman Turan Tarih Araştırmaları Kitaplığı, s. 342.

²⁵ Hz. Ali'nin Hz. Muhammed tarafından hediye edilen uç kısmı çatal şeklindeki, iki başlı kılıcının ismidir. Öz, 2013: 553.

Resim 6. Osmanlı ve Rus ordularını tasvir eden çizim, *Kitâb-ı Cavidan ve Tarih Kitabı*, KTÜ Faik Ahmet Barutçu Kütüphanesi Prof. Dr. Osman Turan Tarih Araştırmaları Kitaplığı, s. 343-344.

Kitaplıkta muhtevasında ilgi çekici çizimler bulunan bir başka eser 2379 numara ile kayıtlı olan kozmografya kitabıdır. Kahverengi ciltli, 230x160 mm ebatlarında olan eser 149 varâğa ek olarak on iki sayfadan oluşmaktadır. Siyah, kırmızı, mavi, yeşil ve sarı mürekkep kullanılarak yazılan eser iyi bir şekilde muhafaza edilmiştir. Yapıtın girişinde küre biçimli bir dünya haritası bulunmaktadır. Arapça yazılan eserin son sayfasında kırmızı mürekkeple yer alan ifadelerden eserin isminin *Haridetü'l-acaib ve feridetü'l-garaib* olduğu anlaşılmaktadır. İbnü'l-Verdi ve Ömer Maarri'nin eseri olan kitap Mustafa Hizmetli'nin *Sicilya Tarihinin Kaynakları- Bir Bibliyografya Denemesi* isimli makalesine göre Sicilya ile ilgili önemli bilgiler içermektedir.²⁶ Trapani şehrini Sicilya'ya bağlayan bir köprüden bahsetmekle birlikte eser Avrupa, Afrika ve diğer İslam ülkeleri ile ilgili bazı ilginç bilgiler de içermektedir. Birinci kısımda coğrafi bölgeler, dağlar ve nehirler; ikinci kıs-

²⁶ Hizmetli, 2011: 117.

mında bitkiler, hayvanlar, madenler ve bu madenlerin özellikleri bulunmakla birlikte eserde kıyamet alametleri konu edilmiştir.²⁷ Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi'nde Hacı Beşir Ağa koleksiyonunda 435 numaralı bir nüshası bulunduğu gibi Hamidiye koleksiyonunda da 470 numaralı Mahmud b. Muhammed Şirvani'nin Osmanlı Türkçesiyle bir çevirisi bulunmaktadır. Eserin Mahmûd el-Hâtib imzalı bir başka çevirisi de Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi'nde Y/0692 numarasıyla yer almaktadır. Eserin diğer nüshaları Millî Kütüphane, Çorumlu Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Millî Kütüphane ve Tarsus İl Halk Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Kitaplıkta bulunan nüshanın müstensihi belli olmamakla birlikte son sayfasında eserin cuma günü öğleden sonra 5 Rebiyülahir 1011 ya da 1019 tarihinde tamamlandığı yazılmıştır. Bununla birlikte esere sonradan eklendiği düşünülen girişte on iki sayfalık bir metin daha vardır. İki kaligrafinin birbirine benzememesi bu bölümün istinsahtan sonra eklendiğini düşündürmektedir.

Resim 7. Dünya Haritası, *Haridetü'l-acaib ve feridetü'l-garaib*, KTÜ Faik Ahmet Barutçu Kütüphanesi Prof. Dr. Osman Turan Tarih Araştırmaları Kitaplığı, vr. 2.b.

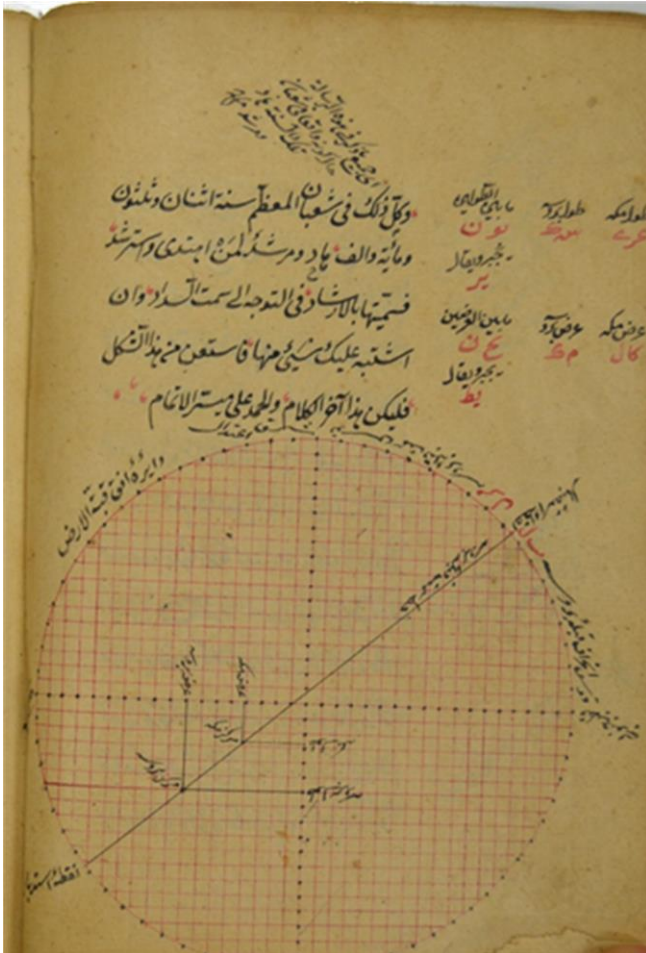
²⁷ Bilge, 2000: 238.

Koleksiyon içerisinde 2383 numara ile kaydedilen 170x110 mm ölçülerindeki yazma, üç ayrı eseri ihtiva etmektedir. Her üç eserin müellifi ile ilgili herhangi bir ipucu bulunmamakla birlikte, eserin girişinde sonradan eklenen çeşitli tarih hesaplamalarının yanında 1220/ 1805-1806 yılında yazılmış bir de sahiplik kaydı bulunmaktadır. Bu sahiplik kaydına göre eserin sahibi Üsküdar Mevlevihanesi'nden Mehmed Emin'dir. Dolayısı ile eserlerin istinsah tarihi de 1220'den sonra değildir. Aynı cilt içerisinde bulunan üç eserden ilki bir gurre-nâme- takvim çevirme kılavuzu niteliği taşımakla birlikte günlerin ve ayın hesaplarını yapan bir astronomi kitabı gibidir. Hicri tarihlerden Rumi tarihlere dönüşlerin tek tek tablolar hâlinde listelendiği eser siyah, kırmızı ve mavi mürekkep ile yazılan yirmi varaktan oluşmaktadır. Birinci kitabın son sayfalarındaki *Bulunduğumuz sene bin iki yüz sekiz* ibaresinden, bu gurre-nâmenin 1793-1794 senelerinde kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Bunlara ek olarak birinci yazmanın son sayfalarında farklı bir kaligrafi ve sayfa düzeninde ise notlar bulunmaktadır.

Resim 8. 2383 numaralı yazma (cilt içindeki ilk eser), KTÜ Faik Ahmet Barutçu Kütüphanesi Prof. Dr. Osman Turan Tarih Araştırmaları Kitaplığı, vr. 11.b.

Cilt içerisindeki ikinci yazma yine *Bismillâhir-rahmânirrahîm* lafzı ile başlayarak dua ile devam etmektedir. Yirmi bir varaktan oluşan, siyah ve kırmızı mürekkep ve talik yazı ile yazılan eserin ismi, müstensihî ve istinsah tarihi hakkında bir bilgi yoktur. Bununla birlikte ihtiva ettiği *Dâire-yi afak kubbetü'l-arz* çizimlerinden bu eserin de astronomi ve tarih hesapları hakkında bir kitap olduğu çıkarımı yapılabilir. Ciltteki son eser de aynı minval üzere bir astronomi kitabı özelliği taşımaktadır. Bununla birlikte son kitapta diğerlerinin aksine *Hazâ Risale-i Küreü'l-Meşhure* başlığı atılarak esere başlanmıştır. Bu eserde de ikincisinde olduğu gibi kâinat, dünya ve güneş çizimleri bulunmaktadır. Üç eserin farklı kaligrafi ile yazıldığı ve kâğıtlarının farklılığı dikkate alındığında bunların aynı konuyu ihtiva etmesinden dolayı sonradan tek ciltte toplandığı sonucu çıkmaktadır.

Resim 9. 2383 numaralı yazma (cilt içindeki ikinci eser), KTÜ Faik Ahmet Barutçu Kütüphanesi Prof. Dr. Osman Turan Tarih Araştırmaları Kitaplığı, vr. 6.b.

Koleksiyonun içerisinde bulunan önemli yazmalardan birisi de Ibn Melek'e ait olan *Hâzâ Lugat-ı Firişteoğlu* sözlüğüdür. 1138/1725-1726'da istinsah edilen yazmanın müstensihisi Osman bin Hacı Ömer bin el-Hac Gazi el-Konevî'dir. 170x110 mm ölçülerinde olan eser siyah renk ile ciltlenmiş iç kapağında mavi tonların ağırlıkta olduğu çok güzel bir ebru ile süslenmiştir. *Bismillâhirrahmânirrahîm* ile başlayan eser yirmi dört varaktan oluşmakla birlikte varak sayıları üzerine yazılmamıştır. Metin başlıkların kırmızı ve ana metnin siyah mürekkep kullanılarak yazıldığı nüshanın kenarları pembe mürekkepli çizgiler ile çerçevelenmiştir. On sekizinci yüzyılın ilk yarısında hazırlanan eser, nemden etkilenmiş olsa da genel anlamda oldukça iyi durumda bulunmaktadır.

Firişteoğlu Lüğatı, *Lügat-ı Firişteoğlu*, *Lugat-ı Firişte-zâde*, *Lugat-ı ibn Firişte* gibi isimlerle tanınan eser müellifin torunu Abdurrahman için nazım bir şekilde kaleme alınmıştır.²⁸ 795/ 1392 yılında tamamlanan eserin Türkiye'de bulunan kütüphanelerde bilinen 66 nüshası mevcuttur.²⁹ Bu nüshalardan birkaçı Köprülü Yazma Eser Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Diğer bir nüsha ise Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi dijital koleksiyonların el yazmaları kısmında yer almaktadır. Esere çevrimiçi olarak digitalcollections.library.ku.edu.tr/cdm/ref/collection/MC/id/78770 linki üzerinden de ulaşılabilmektedir. Sözlükte daha ziyade Kur'an-ı Kerim'de geçen sözcüklerin Türkçe karşılığı verilmeye çalışıldığı için eser Kur'an çalışmaları kapsamında önemli bir kaynak niteliğindedir. Bu minvalde eser Cemal Muhtar tarafından da *İki Kur'an Sözlüğü Luğat-ı Firişteoğlu ve Luğat-ı Kanûn-ı İlâhî* ismiyle Marmara Üniversitesi İFAV yayınlarından 1993 yılında yayımlanmıştır.

²⁸ Bakır, 1999: 176.

²⁹ Cemal Muhtar'dan aktaran Yavuzarslan, 2001: 72.

Resim 10. Firişteoğlu Lügatı, KTÜ Faik Ahmet Barutçu Kütüphanesi Prof. Dr. Osman Turan Tarih Araştırmaları Kitaplığı, vr. 1.b, 2.a.

Koleksiyonun tanınan parçalarından birisi de Mevlana'dan öyküler içeren *Sevâkıb-ı Menâkıb* isimli tercüme eserdir. 179 varaktan oluşan yazma eser 240x160 mm ölçülerindedir. Kitaplıktaki numarası 2378 olan kitap siyah renkli bir cilt ile ciltlenmiş ve mutat olduğu üzere iç kapaklarında ebru ile süslenmiştir. Müstensihi hakkında bir bilginin yer almadığı eserin girişine *Şeyh-i azizim Eskişehirî Hasan Efendi'nin yadigâr-ı şerîfeleridir sene 7 Cemaziyülahır 1203 İsmail Mevlevi* diye not düşülmüştür. Buradan hareketle eserin 1203 yılından önce istinsah edilmiş olması gerekmektedir. Kırmızı bir çerçeve içerisine siyah mürekkep ile hazırlanan eserin bazı kelimeleri ve *Böyle nakl olunur ki* lafzı kırmızı ile yazılmakla birlikte başlıklar ayrıca belirtilmemiştir. Bununla birlikte kaligrafisinden yola çıkılarak yazmaya sonradan eklendiği düşünülen fihrist sayfalarından başlıkları takip etmek mümkündür. Dokuz bâbdan oluşan eserin sonunda bir de nazım şeklinde dua bulunmaktadır;

*Çok anın zahmet çeküb gördüm elemi,
Elhamdülillah temmet idüb sildim kalemi,
Her ne havend dua-yı tam'darım,
Zanuna men bend-i günahkarım,
Her kim ide kâtibine her bir dua,
Hâk anın derdüne vire bin deva.*³⁰

Sevakıb-ı Menakıb Farsça yazılmış bulunan *Menâkıb-ül Arifin*'in Abdül-vahab bin Mehmed-ül Hemedânî'nin yaptığı kısaltılmış toplamanın Derviş Mahmud Dede tarafından yapılan tercümesidir.³¹ Kitaplıkta bulunan yazma da bu çevirinin bir nüshasıdır. Kitaplığın dışında Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Türkçe Yazmaları ve Millî Kütüphane Yazmalar koleksiyonlarında bulunmakla birlikte bu çeviri eser Vatikan Kütüphanesi Türkçe Yazmaları koleksiyonunda Vat. Turco 332 arşiv numarası ile yer almaktadır. 1590 yılında Mütercim Mahmud Dede tarafından hazırlanan eser yirmi dokuz minyatürle süslenerek Sultan III. Murad'a sunulmuştur. Eldeki nüshada bu minyatürler bulunmamaktadır.

Resim 11. *Sevakıb-ı Menakıb*, KTÜ Faik Ahmet Barutçu Kütüphanesi Prof. Dr. Osman Turan Tarih Araştırmaları Kitaplığı, vr. 1.b, 2.a.

³⁰ *Sevâkıb-ı Menâkıb*, 179.a.

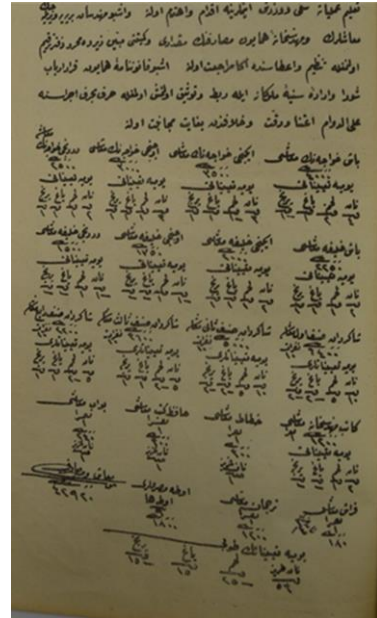
³¹ Ünver, 1973: 2.

Kitaplıkta bulunan son yazma eser ise III. Selim'e ait bir ferman suretidir. *Mühendishane-i Sultaniye'nin tesis ve küşadını amir Sultan Selim Han-ı Salis fermanı* başlıklı 2217 numara ile kaydedilmiş olan eser fermanın hem el yazısı hem de matbu olarak ciltlenmesinden oluşmaktadır El yazması olan kısım söz konusu mühendislik okulunda çalışanların maaşlarını da içermesi açısından matbu kısımdan ayrılmaktadır. Aynı bilgiler matbu kısma eklenmemiştir. On dört sayfadan oluşan ferman 1795 yılında Mühendishane-i Bahrî, Mühendishane-i Berri ve Humbaracı Ocağı'nı düzenleyen bir kanunname'dir. Rik'a yazı ile yazılan kanunname cildi 330x160 mm ölçülerindedir. *İş bu kanunname-i hümayunumun aslı divan-ı hümayunum kaleminde mahfuz olmağla sureti hendesehanede hıfz olunub âla maaşa 'Allah düstûru'l-amel tutularak mucebince amel ve hareket oluna* diyerek başlamaktadır. Kanunnamenin sonunda ise ilk dört hocanın maaşı, baş halife ve arkasından gelen üç halifenin maaşı, dört sınıf şakirdânın maaşları, kâtip, hattat, hafız-ı kitab, bevvab, ferraş ve tercüman maaşları, oda masraflarının dışında yağ ve pirinç gibi ihtiyaç giderleri listelenmiştir. Ayrıca yukarıda listelenen görevlilerin sayıları aynı listede belirtmiştir. Bu gibi bilgilere havi olması bu eseri önemli kılmaktadır.

Sonuç

Yazma eserler özellikle sosyal bilimlerde alanında çalışma yapan araştırmacıların sıklıkla başvurduğu önemli kaynaklardır. Döneminin bir aynası niteliğinde olan bu eserlerin kopyalanması tekniğindeki farklılıkların etkisiyle her bir nüsha kendi içinde özgündür. Kullanılacak eserin tek bir kopyasından ziyade tüm nüshaların gözden geçirilmesi, yapılacak çalışmaların değerini arttıracaktır. Buradan yola çıkılarak her bir yazma ve kopyalarının hangi kütüphanelerde bulunduğu bilgisi önem kazanmaktadır. Bu çalışmada on adet yazma eserin katalog verisi niteliğinde ele alınması, yazmaları kaynak olarak kullanan araştırmacılara yol göstermeyi amaçlamaktadır.

Nasihatname, fetva mecmuası, kanunname, ilmihal, savaş tarihi, lügat, coğrafya eseri, Mevlâna hikâyeleri ve ferman örneklerinden oluşan bu küçük koleksiyon araştırmacıların bilgisine sunulmuştur. Kolek-

Resim 12. *Mühendishane-i Sultaniye'nin tesis ve küşadını amir Sultan Selim Han-ı Salis fermanı*, KTÜ Faik Ahmet Barutçu Kütüphanesi Prof. Dr. Osman Turan Tarih Araştırmaları Kitaplığı, s.14.

siyonda daha önce edisyon kritiği yapılmış olan eserlerin yanı sıra henüz çalışılmamış olanlar da yer almakta ve dolayısıyla araştırmacıları yeni çalışmalarını yönlendirecek mahiyette eserler bulunmaktadır. Örneğin *Kitâb-ı Cavidan ve Tarih Kitabı* isimli kitabın 93 Harbi'nin de çağdaşı olması sebebiyle bu konuda çalışacak araştırmacılar için önemli bir kaynak eser olacağı düşünülmektedir. Öte yandan kitaplıkta bulunan *Haridetü'l-acaib ve feridetü'l-garaib* İslami dünya haritası örneklerinden olan güzel bir çizimi ihtiva etmektedir. Bu minval üzere farklı üç eserin tek ciltte toplanmasından oluşan ve genel itibarıyla *astronomi* ve *gurrename* kitabı özellikleri taşıyan yazma ise içinde kâinatın işleyişi hakkında tasvirler bulundurmaktadır. Koleksiyonda bulunan iki *fetva mecmuası* da özellikle sosyal tarih çalışmaları ya da ilahiyat çalışmaları yapan araştırmacıların ilgisini çekecek niteliktedir.

KTÜ Faik Ahmet Barutçu Kütüphanesi'nde özel olarak saklanan ve henüz kataloglama çalışmaları devam eden bu nadir eserlerin araştırmacıların kullanımına nasıl açılacağı konusunda henüz bir karar alınmamıştır. Gerek tarih bölümünün gerekse üniversite yönetiminin hassasiyetle yaklaştığı bu konu, kütüphane görevlilerinin titiz çalışmalarıyla sürdürülmektedir. Pek yakın bir gelecekte bu nadir eserler çalışmalara konu veya kaynak olmak için gün yüzüne çıkarılacaktır. Bu çalışma, en azından söz konusu süreç tamamlanıncaya kadar araştırmacılara bir fikir vermek üzere kaleme alınmıştır.

Sonuç

Yazma eserler özellikle sosyal bilimler alanında çalışma yapan araştırmacıların sıklıkla başvurduğu önemli kaynaklardandır. Döneminin bir aynası niteliğinde olan bu eserlerin kopyalanması tekniğindeki farklılıkların etkisiyle her bir nüsha kendi içinde özgündür. Kullanılacak eserin tek bir kopyasından ziyade tüm nüshaların gözden geçirilmesi, yapılacak çalışmaların değerini arttıracaktır. Buradan yola çıkılarak her bir yazma ve kopyalarının hangi kütüphanelerde bulunduğu bilgisi önem kazanmaktadır. Bu çalışmada on adet yazma eserin katalog verisi niteliğinde ele alınması, yazmaları kaynak olarak kullanan araştırmacılara yol göstermeyi amaçlamaktadır.

Nasihatname, fetva mecmuası, kanunname, ilmihal, savaş tarihi, lügat, coğrafya eseri, Mevlâna hikâyeleri ve ferman örneklerinden oluşan bu küçük koleksiyon araştırmacıların bilgisine sunulmuştur. Koleksiyonda daha önce edisyon kritiği yapılmış olan eserlerin yanı sıra henüz çalışılmamış olanlar da yer almakta ve dolayısıyla araştırmacıları yeni çalışmalarını yönlendirecek mahiyette eserler bulunmaktadır. Örneğin *Kitâb-ı Cavidan ve Tarih Kitabı* isimli kitabın 93 Harbi'nin de çağdaşı olması sebebiyle bu konuda çalışacak araştırmacılar için önemli bir kaynak eser olacağı düşünülmektedir. Öte yandan kitaplıkta bulunan *Haridetü'l-acaib ve feridetü'l-garaib* İslami dünya haritası örneklerinden olan güzel bir çizimi ihtiva etmektedir. Bu minval üzere farklı üç eserin tek ciltte toplanmasından oluşan ve genel itibarıyla *astronomi ve gurrename* kitabı özellikleri taşıyan yazma ise içinde kâinatın işleyişi hakkında tasvirler bulundurmaktadır. Koleksiyonda bulunan iki *fetva mecmuası* da özellikle sosyal tarih çalışmaları ya da ilahiyat çalışmaları yapan araştırmacıların ilgisini çekecek niteliktedir.

KTÜ Faik Ahmet Barutçu Kütüphanesi'nde özel olarak saklanan ve henüz kataloglama çalışmaları devam eden bu nadir eserlerin araştırmacıların kullanımına nasıl açılacağı konusunda henüz bir karar alınmamıştır. Gerek tarih bölümünün gerekse üniversite yönetiminin hassasiyetle yaklaştığı bu konu, kütüphane görevlilerinin titiz çalışmalarıyla sürdürülmektedir. Pek yakın bir gelecekte bu nadir eserler çalışmalara konu veya kaynak olmak için gün yüzüne çıkarılacaktır. Bu çalışma, en azından söz konusu süreç tamamlanıncaya kadar araştırmacılara bir fikir vermek üzere kaleme alınmıştır.

KAYNAKÇA

Akkuş, Metin & Selami Ece (2000), "Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, Seyfettin Özege Kitaplığı Yazma Koleksiyonları: Türkçe Manzum Eserler", *A.Ü. Türikiyat Araştırmaları Dergisi*, 15, 265-275.

Atsız, H. Nihal (1968), *Âli Bibliyografyası*, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

Bakır, Mustafa (1999), "İbn Melek", *DIA*, XX, 175-176.

Bilge, Mustafa L. (2000), “İbnü'l-Verdî, Sirâceddin”, *DİA*, 21, 238-239.

Birinci, Ali (2002), “Tarihçi Osman Turan: Bir İlim ve Şahsiyet Âbidesinin Hayat Hikâyesi ve Eserleri”, *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu Bildirileri*, Trabzon: T.C. Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları: 12, 1-17.

_____ (2003), *Osman Turan*, Ankara: Alternatif Yayınları.

Demirci, Nurdan (1993), *Prof. Dr. Osman Turan'ın Hayatı ve Eserleri*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Fleischer, Cornell H. (2014), *Tarihçi Mustafa Âli Bir Osmanlı Aydın ve Bürokratı*, (çev. Ayla Ortaç), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Hizmetli, Mustafa (2004), “Sicilya Tarihinin Kaynakları- Bir Bibliyografya Denemesi”, *İSTEM (İslâm, San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi) Dergisi*, 9/17, 99-122.

Kafalı, Mustafa (1999), “Trabzon'un Yetiştirdiği Mümtaz Simâ: Prof. Dr. Osman Turan”, *Trabzon Tarihi İlmî Toplantısı, Bildiriler*, Trabzon, 17-21.

Karpuz, Beyhan (2008), “Teknik Üniversite Kütüphaneleri: Karadeniz Teknik Üniversitesi Faik Ahmet Barutçu Kütüphanesi Örneği”, *Bilgi Dünyası*, 9/1, 230-237.

Koca, Salim (1998), “Prof. Dr. Osman Turan”, *Trabzon Türk Ocağı Bülteni*, 8/1, Trabzon, 13-16.

_____ (2013), “Osman Turan”, *DIA*, XLI, 410-412.

Köymen, M. Altay (1978), "Prof. Dr. Osman Turan. Hayatı, Eserleri ve Fikirleri", Osman Turan, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, I-II, İstanbul: Nakışlar Yayınevi, 11-13.

_____ (02.02.1978), “Osman Turan'ın Ardından”, *Tercüman Gazetesi*, İstanbul, 2.

_____ (1983) “Osman Turan”, *Türk Ansiklopedisi*, XXXII, 1.

Küçük, Mehmet Emin (1999), “Türkiye’de Yazma Eserler Sorunu ve Çözüm Önerileri”, *Türk Kütüphaneciliği*, 13/1, 40-49.

Odabaş, Hüseyin (2011), “Osmanlı Yazma Eserleri ve Türkiye’de Yazma Eser Kütüphaneciliği”, *Bilig*, 56, 143-164.

Öz, Mustafa (2015), “Zülfikar”, *DIA*, XL, 553-554.

Topal, Nevzat (2014), “Osman Turan Bibliografyası”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 187-194.

_____ (2004) *Prof. Dr. Osman Turan Hayatı ve Eserleri*, Ankara: Türk Yurdu Yayınları.

Turan, Osman (2014), *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi Türk Dünya Nizâmının Millî, İslâmî ve İnsânî Esasları*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Ünver, A. Süheyl (1973), *Sevâkıb-ı Menâkıb Mevlâna’dan Hatıralar*, İstanbul: Organon.

Ünver, Niyazi ve Dursun Kaya (2017), “Yazma Eserler”, <http://www.yazmalar.gov.tr/sayfa/yazma-kitaplar/9>, Erişim Tarihi: 08.12.2017.

Yavuzarslan, Paşa (2001), “Anadolu Sahasında Yazılmış Eski Bir Arapça-Türkçe Sözlük Üzerine Notlar”, *Türkoloji Dergisi*, 14/1, 71-91.

Yazar, Sadık (2016), “İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü’ndeki El Yazmalarının Kataloğu”, *Türkiyat Mecmuası*, 26/1, 339-441.

Yücel, Abubekir S. (2004), “Gelibolulu Mustafa Âli’nin Fusûl-i Hâll ü Akd ve Usûl-i Harc u Nakd Adlı Eseri”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8/2, 129-142.

Yücel, Yaşar (1988), *Osmanlı Devlet Teşkilâtına Dair Kaynaklar Kitâb-ı Müstetab, Kitabı Mesâlihi’l Müslimîn ve Menâfi’i’l-Mü’minîn, Hırzû’l-Mülûk*, Ankara: TTK Basımevi.

**FAİK AHMET BARUTÇU KÜTÜPHANESİ
BÜNYESİNDEKİ OSMAN TURAN TARİH
ARAŞTIRMALARI KİTAPLIĞINDA BULUNAN YAZMA
ESERLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Öz: Yazma eserler, sosyal bilimlerin özellikle tarih ve edebiyat dallarının önde gelen bilimsel kaynaklarıdır. Yazmaların kopyalarının az sayıda olması ve nüshaların katalog çalışmalarının tamamlanmaması eserlerin ulaşılabilirliğini kısıtlamaktadır. Bu çalışmanın amacı, KTÜ Faik Ahmet Barutçu Kütüphanesi bünyesinde yer alan Osman Turan Tarih Araştırmaları Kitaplığı'ndaki yazma eserlerin araştırmacılara tanıtılmasıdır. Kitaplıkta dokuz Osmanlı Türkçesi ve biri Arapça yazılmış olmak üzere on adet yazma eser ile iki adet arşiv defteri bulunmaktadır. Bu küçük koleksiyona ait on adet yazma eser şekil ve içerik olarak kısaca tanıtılmıştır. Bu bağlamda bahsi geçen kitaplık-taki yazmalar gelecek çalışmalara kaynaklık etmeleri için araştırmacıların bilgisine sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: El yazması, Prof. Dr. Osman Turan, Kitâb-ı Müstetab, Fusûl-i Hâll ü Akd, Haridetü'l-acaib, feridetü'l-garaib.

**EVALUATION of MANUSCRIPTS at OSMAN TURAN
HISTORY STUDIES SECTION in FAİK AHMET
BARUTÇU LIBRARY**

Abstract: The manuscripts are foremost sources of social sciences especially on the history and literature branches. The limited number of manuscripts' copies and uncompleted catalogs restrict the accessibility of the works. The purpose of the study is to introduce the manuscripts of Osman Turan History Studies Library in the KTU Faik Ahmet Barutçu Library to researchers. There are nine books written in Ottoman and one written in Arabic and two archival records in the library. The features and contents of this small manuscripts collection are briefly described in the work. In this context, the writings on the book are presented to the researchers for their future studies.

Keywords: Manuscript, Prof. Dr. Osman Turan, Kitâb-ı Müstetab, Fusûl-i Hâll ü Akd, Haridetü'l-acaib, feridetü'l-garaib.